

ÜZÜ SABAHHA DOĞRU

Mələhət Soltanqızının “Bu gün kini, nifrəti düşməyə çevirməli” poeması haqqında

(Əvvəli ötən sayımızda)

Böyük güclərin məkrli siyasəti nəticəsində Azərbaycanın tarixi torpaqlarında Ermənistan dövləti yaradıldı. Bu azmış kimi tarixi şəhərlərimizdən biri olan İrəvan da həmin dövlətə paytaxt kimi verildi. Halbuki, Rusiya və İran arasındakı uzun müddətli və üzücü müharibələrdən sonra ikinci dəfə sülh müqaviləsi imzalandı. Azərbaycan ən böyük tarixi haqsızlığa məruz qaldı. Araz çayı sərhəd olmaqla Azərbaycan iki hissəyə bölündü. Araz çayının şimal tərəfi Rusiyaya birləşdirildi. Azərbaycanın daha böyük ərazisi, yəni Arazın cənub tərəfi İranın tərkibində qaldı. Bununla da cənub tərəfin tarixi taleyi ən dəhşətli zülmərə məruz qaldı. Bu gün də 40 milyondan artıq əhalimizin yaşadığı cənubi Azərbaycanda dilimiz işlənmir, məktəblər yoxdur. Fars şovinistləri millətçi siyasət yeridir. Azərbaycan türklərini bütövlükdə assimilyasiyaya uğratmaq siyasəti yeridirlər. Bu proses az qala 200 ildir ki, davam edir. İndi məlum olduğu kimi İranın qəddar, antiinsani molla rejiminə qarşı insanlar dirəniş göstərir. Taleyinə İran dövlətinin əhatəsində yaşamaq qismət olmuş xalqlar öz azadlıqlarına qovuşmaq üçün ayağa qalxıblar. Bütün bunlar hələ də cənubda davam edən işğal siyasətinə azadlıq uğrunda mübarizəyə qoşulmuş xalqların etiraz səsi kimi qalxmaqdadır. Bütün bunlar cənubla bağlı məsələlərdir.

Axı Azərbaycanın şimalı da çox əzablı bir tarixi yol keçib. İran və Türkiyə ərazilərində yaşayan ermənilərin xeyli hissəsi Naxçıvana, Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinə köçürüldü. Elə o gündən də Azərbaycan xalqının varlığında qara yara kimi erməni ocağı yaradıldı.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın şimal hissəsindəki ərazilər köçürülmə ermənilərlə məskunlaşdırılır. Yerli əhalinin mülk torpaqları alınıb ermənilərə verilir. Onlara hər cür şərait yaradılır. Azərbaycan ərazisinə köçürülmüş olan ermənilər çar üsul-idarəsi ilə asanlıqla dil tapır, yerli şəraitə uyğunlaşmağa çalışır, hökumət qulluğuna işə düzülür. Mümkün olduqca çar ordusunda təlim keçir, özlərinin daha uzaq mənzillə niyyətlərinə çatmaq üçün inadla hazırlanırlar.

Nəhayət, XX əsrin əvvəllərində ermənilər yerli çar məmurlarının himayədarlığı ilə aborigen Azərbaycan əhalisinin üstünə silah çəkməyə başladılar. Onlar hər yerdə adamları öldürür, azərbaycanlı əhalinin torpaqlarını qəsb edir, evlərini, mülklərini yandırır. Həmin dövrün hadisələrini bir çox müəlliflər bütün reallıqları ilə qələmə almışdır. Erməni vəhşiliyinin, qəddarlığının simasını biz Mirmöhşün Nəvvabın “Erməni-müsəlman davası” adlı əsərində öyrənə bilərik. Şuşa, eləcə də, bütöv Qarabağ ərazilərində ermənilərin qəddarlığı son həddə çatdı. Mirzə Cəlilin məşhur “Kamança” əsəri erməni alçaqlığının təbiətini göstərmək üçün ən yaxşı tarixi-ədəbi örnəkdir. Yaxud, daha sonrakı illərdə ermənilərin Qarabağda törətdikləri vəhşiliklər, eləcə də Zəngəzurda, Naxçıvanda insanlıq adına yaraşmayan cinayətlər Məmməd Səid Ordubadinin “Qanlı sənələr” adlı çox dəyərli publisistik əsərində də təsvir olunur. Ermənilərin Şuşada, Ağoğlunda (Hadrut), Cəbrayıl, digər Qarabağ ərazilərində qeyri-insani əməlləri Ordubadinin can yanğısı ilə təsvir etdiyi yazılarda kifayət qədər öz əksini tapır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, həmin dövrdə Azərbaycan Çar Rusiyasının tərkibində olsa da, əmin-amanlıq yaratmağa borclu olan, ictimai asayışı qorumaq üçün Rusiya hərbi qüvvələri, demək olar ki, hər yerdə seyirçi mövqe tuturdu. Özlərinin silahlandırıqları erməni quldurları silahsız, dinc əhalini harda gəldi qətl edir, hər cürə qəddarlıqla onları yerindən-yurdundan qovmağa çalışırdılar.

Nəhayət, ermənilərin qəddarlığı 1918-ci ilin mart hadisələri zamanı ən pik həddinə çatdı. Bir neçə günün içində Bakıda 12 mindən çox insan qətl edildi. Şamaxıda, Azərbaycanın digər bölgələrində də ermənilərin vəhşilikləri heç bir ölçüyə sığmırdı. Bun-

lar mühüm tarixi hadisələrdir və heç vaxt unudulmamalı, yaddan çıxmamalı idi. Ermənilər öz əməlləri ilə göstərmişdilər ki, onlar türk xalqlarının qəddar və amansız düşmənləridir. Çox təəssüf ki, onların bu əməllərini biz tez unutmalı olduq.

Azərbaycan Demokratik Respublikası süqut etdikdən sonra Sovet hakimiyyəti yenə erməniləri himayə altına aldı. Onlar bolşevik vəsiqəsi ilə millətçi-daşnak simalarını gizlədərək mühüm orqanlara soxulur və buradan Azərbaycana qətl siyasətini davam etdirirdilər.

Bütün hallarda Azərbaycan xalqı müvazinətini qoruyub-saxlayırdı. Dövlət get-gedə milliləşirdi. Artıq 60-cı illərin axırına yaxın dövlət orqanları kifayət qədər milli kadrlarla təmin olunmuşdu. Ancaq yenə hadisələrin gedişi ermənilərin xeyrinə cərəyan etdi. Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlikdən uzaqlaşdırıldı. Elə bununla da Qarabağda ermənilərin yeni millətçi dalğası özünü göstərdi.

Çox acı bir təəssüflə qeyd etməliyik ki, yenə xalq psixoloji cəhətdən vəziyyətə hazır deyil. Sovet imperiyapərəst qüvvələrinin dırnaqarası diqqəti sayəsində Azərbaycan silahsızlaşdırılır, ermənilərə mövqe üstünlüyü üçün şərait yaradılırdı. Beləliklə, biz yenidən erməni işğal siyasətinin qurbanı oluruq.

Bütün bunları nə üçün sadalayıram? Bu tarixi hadisələrin qısa xronikasını ona görə xatırlatdım ki, tarixi hadisələrin unudulmaması üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən əsərlər diqqətlə öyrənilməli, yeni nəsilərin yaddaşına yazılmalıdır.

Mələhət Soltanqızının “Bu gün kini, nifrəti düşməyə çevirməli” adlı poemasında I Qarabağ müharibəsində Azərbaycanın məğlubiyyətinin psixoloji kökləri araşdırılır. Müəllif elə məqamlara diqqət yönəldir ki, biz faciəmizin baş vermə səbəbini anlamalı oluruq. Müəllif təsvirlərindən ən qabarıq, unudulmayacaq hadisələri birer-birər xatırladır. Sanki oxucunu səfərbər etməyə çalışır. Bu yerdə gərək poemanın adına diqqət edək. Müəllif düşməyə qarşı mübarizədə xalqın kininin, nifrətinin səfərbər olunmasını vacib hesab edir. Halbuki qaçıb Avropanın kluarlarına sığınan, düşmənlərimizdən pay alan elə adamlar var ki, onlar millətin içinə pərxaşlıq salmağa çalışır. Adamları bir-birinin üzünə qaldırmağa cəhd edirlər, bunu M.Soltanqızı da aydınlığı ilə dərk edir. Ancaq o bir ziyalı həssaslığı ilə, bir sənətkar yanğısı ilə başa düşür ki, bu yol düzgün deyil və o istəyir ki, adamlar düşməni öz içində yox, tarixdən artıq bəlli olan, gördüyü, tanıdığı toplumlara içərisində axtarsın. Elə bil ki, özünə borc bilir xatırlatsın ki, ermənilərin müsəlman dediyi türklərin qanına onlar necə susayırlar və sanki soydaşlarımıza tələq edir ki, cüzi ehtiyatsızlıq bizi təzədən düşmən təcavüzü qarşısında qoya bilər. M.Soltanqızının xatırlatmaları yerindədir:

Zaman-zaman ermənilər
Susandılar müsəlmanın qanına,
Od oldular düşdülər,
Bu millətin canına.
Nahaq yerə bu milləti qırdılar...

Öz yurdundan, yuvasından qaçaq düşən millətim.
Bu ifadələrin, bu misraların arxasında dayanan həqiqət bizdən çox da uzaqda deyil. Axı I Qarabağ müharibəsində təkə elə Xocalı faciəsinin miqyasını düşünmək bəs edir ki, ermənilərin türk xalqlarına münasibətini heç vaxt unutmayaq. Onların Qarabağda, Füzulidə, Cəbrayıl, digər qırğınlardan zaman-zaman yaddan çıxmayacaq dəhşətli hadisələrdir.

Bundan sonra M.Soltanqızı tarixi yada salır. 1988-ci ildən başlayan erməni işğalının tarixi köklərini xatırladır. Və bizi 1918-ci ilin mart hadisələrini təzədən xatırlamağa sövq edir. O, erməni məkrini yeri gələndə gizlətməyi bacaran, yeri gələndə zəhərli ilana çevrilən erməni xislətini kifayət qədər qabarıq cizgilərlə verir:

1918-də olanları unudduq
Düşmənlə barışdıq.
Qaynadıq, qarışdıq.
Erməniyə kirvə dedik,
Erməniylə bir süfrədə çörək yedik,

Erməniyə elçi sandıq,
Ermənidən qız aldım.
Divlərdən, pərilərdən
Nağıl dedi nəvələr.
Təmiz ruhda böyüdü
Əziz-giram nəvələr.
Beşikdə anlasaydıq
Bizə düşmən olanı,
Bu torpaqda qıvrılıb,
Yatan əfi ilanı

Başımız bu qədər çəkməzdi, bəlkə.

Əlbəttə, müəllif təəssüf də edir. Axı necə ola bilər ki, tarixində heç bir qəhrəmanlıq örnəyi olmayan və vətən məfhumunu qəbul etməyən ermənilər Azərbaycan xalqının tarixi ərazilərini təzədən qəsb etsinlər? Onların Azərbaycana qarşı bu qeyri-insani əməllərinin arxasında hansı qüvvə dayanırdı? Gərək yazıçılar, tarixçilər, siyasi şərhçilər bu məsələni öz düşüncə müstəvisində aydınlaşdırmağa çalışsın. Tarix olduğu kimi, özünün həqiqi mənzərəsi ilə yazılsın. Məhz bu zaman insanlar tarixi hadisələrdən çıxan acı nəticələrini yaddaşlarında yaşadar. Başqa bir tarixi şəraitdə vəziyyətə hazır olurlar.

Doğrudur, bu hadisələrin vətəndaşlıq yanğısı ilə təsvir olunması müəllifin yurda bağlı acı düşüncələrini yaşadığı zaman qələmə alınıb. Yəni 2004-cü ildə yazdığı əsərində müəllif insanların torpaq həsrətini, yurda qayıtmaq həsrətini sanki öz varlığında daşıyır. Biz bu yanğıları onun hər sətirində, hər sözündə hiss edirik:

Ey yurdunda at oynadan yağılar!
Bir gün olar tifağınız dağılar.
Nə zülmərdən açdınız bu millətin başına
Bu zülmü tanrı yerdə qoyarmı?
Qocaların gözlərini oyduunuz,
Başlarının dərisini soyduunuz.
Süd qoxulu körpələri diri-diri basdırdınız
Hamilə qadınları ayağından asdırdınız.
Ürəyiniz yanmadı, bir kimsənin halına,
Bu zülmü tanrı yerdə qoyarmı?
Bir Xocalı qaçqını özü söylədi mənə,
Gözüylə gördüyünü diliylə danışdırdı,
Yanırdı, alışırdı:
-Bir körpəni keçirərək güllədən
Bu az imiş, sonra taxıb süngüyə
Atasına söylədilər:
-Qaz balanın qəbrini -
Nə bel vardı, nə kürək
Dırnağıyla qazırdı,
Torpağa sərilərək.

Müəllifin müraciətləri də yerindədir. O, sanki 16 il sonra baş verəcək dəhşətli müharibənin əsl qisası çevriləcəyini də xatırladır. Müəllifin yanğıları təsadüfi deyil. O, uşaqları, körpələri qətl edən yağlı düşmənin əməllərini təsadüfi xatırlatmır. Çünki bütün hallarda M.Soltanqızı Azərbaycan yazıçısıdır. Bu xalqın başına gələn müsibətləri də kifayət qədər yaxşı öyrənib. Onun gözlərinin qarşısında Xocalı qaçqınlarının həyatı, ümumiyyətlə, torpağını itirmiş insanın acınacaqlı vəziyyəti ədəbi bir dərs kitabı kimi canlıdır və bu kitab sanki hər an “məni yaxşı oxuyun, məni yaxşı öyrənin” deyir.

Ermənilərin qeyri-insani əməllərinin xatırladılması bəs edir ki, insanların çəkdiklərini biz özümüz də dəqiq və aydınlığı ilə təsəvvür edək.

Ümumiyyətlə, baş verən hadisələrdə qeyri-insani əməllərin hüduzsuzluğu tarixin ən nadir və qeyri-insani hadisələri kimi əsərdə ağrı ilə təsadüf edir. Öldürülən körpə uşağa ermənilərin teatr səhnəsi kimi baxması, insanları heç bir sağlam ağıla, düşüncəyə sığmayan bir tərzdə ölümə məhkum etmələri söz-söz yanan bir ocaq kimi od püskürür, oxucu yaddaşında özünə əbədi yaşarlıq haqqı alır.

M.Soltanqızının bu əsərində də biz Azərbaycan tarixinin çox ağır və səhifələrinin bədii salnaməsini görə bilərik. Bu əsər gələcək üçün çox dəyərli salnamə səhifəsi olaraq zaman-zaman öyrəniləcək.

(Davamı var)

28.03.2023